

манітних форм кооперування діяльності. Дослідження сектору самозайнятості сільського населення свідчать не лише про переваги і можливі позитивні соціально-економічні результати його розвитку, але й про перешкоди та загрози, основними з яких є недосконалість нормативно-правової бази, бюрократизм, нерозвиненість виробничої та обслуговуючої інфраструктури, нестабільність доходів та соціальна незахищеність працівників.

Тому факторами розвитку самозайнятості сільського населення та інших форм господарювання мають стати аграрна і майнова реформа, удосконалення законодавчої бази, послаблення податкового тиску і посилення соціальних гарантій, фінансово-кредитна підтримка, інфраструктурне забезпечення, розвиток і кооперування з великими сільськогосподарськими підприємствами, ресурсна підтримка самозайнятого населення, суб'єктів малого підприємництва та новостворених сільськогосподарських кооперативів, диференційована

за регіонами залежно від рівня їх соціально-економічного розвитку та напруженості на ринку праці.

Стратегічними напрямками реалізації державної та регіональної політики соціального захисту сільського населення мають стати заходи запобігання успадкованій бідності, створення для працездатного населення економічних умов, що дають змогу забезпечувати гідний рівень життя, формування сприятливого соціального середовища для забезпечення всебічного розвитку особистості, створення умов для розвитку і підвищення якості трудового потенціалу села та відродження мотивації для праці, сприяння процесам професійної і соціальної мобільності сільського населення.

Список використаних джерел

1. Соціально-економічні характеристики домогосподарств України у 2011 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат.

зб. / відп. за вип. І.І. Осипова. – К. : Держкомстат України, 2011. – 79 с.

2. Економічна активність населення України за 2010 рік : стат. зб. – К. : Держкомстат України, 2011. – 207 с.
3. Національні рахунки охорони здоров'я України у 2009 році : стат. зб. / відпов. за вип. І.В. Калачова. – К. : Держкомстат України, 2011. – 207 с.
4. Регіони України – 2010 : стат. бюл. / відп. за вип. Н.С. Власенко. – К. : Держкомстат України, 2010. – Ч. I. – 367 с.; – Ч. II. – 807 с.
5. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2010 році : стат. бюл. / відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Держкомстат України, 2011. – 81 с.
6. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К. : Август Трейд, 2011. – 559 с.
7. Статистично-аналітичний огляд стану ринку праці в 2010 році. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла 16.08.2012 р.

О.П. Пух

(Срібнянський районний центр зайнятості, смт. Срібне, Чернігівська обл.)

Механізми державного регулювання зайнятості населення

Дано характеристику механізмів державного регулювання зайнятості населення, визначено основні недоліки цього процесу та запропоновано напрями його вдосконалення.

Ключові слова: зайнятість населення, економічно активне населення, механізми державного регулювання, профспілки, стандарти праці, державна служба зайнятості.

В умовах глобалізації світової економіки пріоритетного значення набуває людський чинник як невід'ємна складова забезпечення конкурентоспроможності української економіки. За інноваційного поступу розвинених економік саме набуття конкурентних переваг, пов'язаних з ефективним використанням людських ресурсів, є запорукою успіху в конкурентній боротьбі. Необхідною умовою продуктивного використання

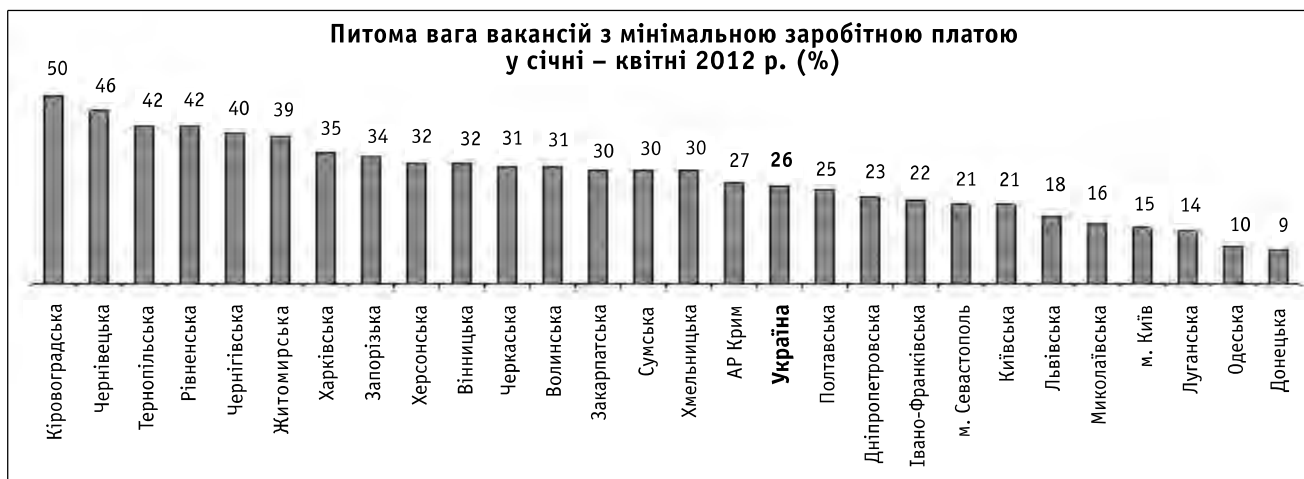
трудоресурсного потенціалу країни на тлі кризових явищ у світі стає саме забезпечення послідовної державної політики стимулювання розвитку національного ринку праці.

Проблемам державного регулювання у сфері зайнятості населення приділяли увагу Д. Рікардо, Ж. Сей, А. Сміт, Л. Харріс, А. Філіпс, Ф. Хайек. Вагомий внесок у їх розробку зробили багато вітчизняних авторів – О. Апіліна, В. Барішніков, Д. Богиня, В. Васильченко, О. Волкова, О. Вороненко, Н. Гаркавенко, М. Денисенко,

О. Грішнова, В. Жуков, Е. Лібанова, Ю. Краснов, Ю. Маршавін, О. Палій, В. Савченко, В. Скуратівський, Т. Петрова, В. Петюх та ін.

Проте відсутність системного вивчення державного механізму регулювання зайнятості з визначенням принципів його формування зумовлює актуальність теми і визначає об'єктивну необхідність її дослідження. Насамперед, це стосується аналізу функцій держави на ринку праці в умовах посилення відкритості національних економік.

© Пух О.П., 2012

Метою нашого дослідження є вивчення механізмів державного регулювання зайнятості населення як складової загальнодержавної соціально-економічної політики держави та соціального захисту населення в ринкових умовах, визначення шляхів вдосконалення цих механізмів і активізації державної та регіональної політики в цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу.

За весь період від початку економічних реформ у державі так і не сформульовано цілісної концепції регулювання зайнятості. Головні зусилля зосереджуються переважно на одній складовій – регулюванні масштабів офіційного безробіття. Щороку послугами служби зайнятості безпосередньо в центрах зайнятості та за допомогою інтерактивних методів користується близько 9 млн. шукачів роботи та роботодавців. Враховуючи те, що основний оборот робочої сили відбувається у сфері низькокваліфікованої та малооплачуваної праці, таке регулювання відбувається за рахунок сприяння малоефективній зайнятості (рисунок).

З огляду на значну рухливість соціально-економічних процесів, які визначають співвідношення попиту і пропозиції на ринку робочої сили та мінливість пріоритетів його розвитку, актуальним є пошук напрямів удосконалення механізмів впливу держави на ефективність зайнятості населення.

Необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку світового господарства роль держави змінюється: вона характеризується вже не мірою втручання в ринковий механізм, а участю в забезпеченні внутрішніх і зовнішніх умов ефективного

функціонування економіки країни. Причому в умовах міжнародної економічної конкуренції ефективною є держава, головним пріоритетом якої є відстоювання національних інтересів і гарантії економічної безпеки. Показником ефективності є співвідношення відкритості економіки країни і підтримка виробників на зовнішньому і внутрішньому ринках.

Держава регулює ринок праці, зважаючи як на пріоритети економічного зростання міжнародного розподілу робочої сили, що дають можливість проаналізувати і виявити тенденції у міграційних процесах робочої сили, а отже, забезпечити об'єктивну кадрову політику, можливості галузевого розподілу робочої сили залежно від потреб суспільства, так і на фактори політичного характеру. Одним із головних напрямів державного регулювання є розробка і здійснення активних програм на ринку праці, які, крім усього іншого, дають безробітним можливість заробити стаж, що полегшує пошук роботи, а також є основою для вибору майбутньої професії або допомагає при перекваліфікації.

Активну участь у реалізації державної політики на ринку праці щодо соціального захисту населення від безробіття, бере державна служба зайнятості. Сфера її впливу отримала назву “зареєстрованого ринку праці”, а комплекс заходів щодо забезпечення державних соціальних гарантій у сфері зайнятості, у тому числі шляхом надання соціальних послуг, гарантованих Законом України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”, має назву “соціальний захист населення від безробіття”.

Критеріями ефективності роботи органів державної служби зайнятості є підвищення їхньої ролі в організації ринків праці – національного, регіонального, місцевого, а також ступінь задоволення попиту як не зайнятих трудовою діяльністю громадян, так і роботодавців. Для зазначених цілей застосовується статистична інформація та адміністративні дані самої служби зайнятості, які дають уявлення про зареєстрований ринок праці. Саме в державній службі зайнятості акумулюється інформація, яка охоплює дані з різних джерел:

від підприємств, установ, організацій – про потребу в працівниках та кількість вивільнених працівників;

від центрів зайнятості як виконавчих органів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття – про обсяги фінансування заходів соціального захисту від безробіття; чисельність та рух незайнятих громадян, що перебували на обліку як безробітні та шукачі роботи; активні заходи щодо соціального захисту від безробіття.

На підставі даних цих джерел інформації розробляються основні показники зареєстрованого ринку праці: чисельність, рух та характеристики незайнятих громадян, зареєстрованих у державній службі зайнятості, а також кількість осіб із їх числа, які набули офіційного статусу безробітних (зареєстровані безробітні); причини незайнятості осіб, які перебували на обліку; тривалість зареєстрованого безробіття; рівень зареєстрованого безробіття; попит на робочу силу на зареєстрованому ринку праці (потреба в працівниках) за категоріями робочих місць, про-

фесійними групами, видами економічної діяльності; кількість вільних робочих місць (вакантних посад), про які роботодавці повідомили державну службу зайнятості; навантаження на одне робоче місце (вакансію) за категоріями робочих місць та професійними групами; працевлаштування незайнятих громадян за категоріями робочих місць та видами економічної діяльності; рівень працевлаштування; обсяги вивільнення працівників з економічних причин за категоріями робочих місць та видами економічної діяльності; організація та проведення громадських робіт; професійне навчання; розмір допомоги по безробіттю.

Рух кількості незайнятого населення на обліку в державній службі зайнятості представлений адміністративними даними про кількість незайнятих громадян, які: перебували на обліку на початок або кінець звітного періоду; зареєстровані або зняті з обліку протягом звітного періоду; перебували на обліку в службі зайнятості упродовж звітного періоду. Заходи, які необхідно провести на рівні держави для покращення ситуації на ринку праці:

- визначення галузей, в яких передбачити збільшення виробництва товарів та послуг пріоритетного розвитку, в тому числі з відповідним розширенням сфери застосування праці;

- забезпечення інвестиційного пакета за визначеними галузями;

- формування кредитної політики, спрямованої на розвиток галузей та територій;

- вдосконалення податкової системи;

- вдосконалення системи професійної освіти на вимоги економіки, що динамічно змінюється;

- реформування системи оплати праці як чинник мотивації до зайнятості та формування споживчого попиту населення.

Держава як суб'єкт трудових відносин виконує певні функції, що впливають з трьох головних, які відображають природу держави, – це правові, панівні і стримувальні, управлінсько-організаційні. Міра реалізації кожної з них, характер їх поєднання в кожний конкретний момент визначаються історичними, політичними,

економічними умовами. Правова держава обмежена у своїх діях правом, що захищає свободу, безпеку, гідність особистості і підпорядковує владу волі суверенного народу. Соціальна держава, або держава загального добробуту, разом із принципами правової держави намагається забезпечити кожному громадянину гідні умови існування, соціальний захист, співучасть в управлінні виробництвом тощо.

Відповідно до виконуваних державою функцій формуються механізми впливу на стан зайнятості населення:

законодавчо-правові – Конституція України; закони України; укази та розпорядження Президента України; постанови та інші акти Верховної Ради України; постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади України; нормативні акти місцевих державних адміністрацій України; нормативні акти органів місцевого самоврядування;

соціально-економічні – підвищення вартості робочої сили; мінімальні соціальні гарантії; страхування на випадок безробіття; пільгові механізми сприяння самозайнятості та розвитку приватного бізнесу; бюджетна політика у соціальній сфері; інвестиційна політика; фінансово-кредитна політика; податкова політика;

організаційно-економічні – планування і прогнозування балансу трудових ресурсів, розвитку ринку праці; цільові комплексні програми сприяння зайнятості населення; активна політика у сфері зайнятості населення; запобігання неповній вимушеній зайнятості та незареєстрованому безробіттю; перепідготовка і підвищення кваліфікації безробітних; організація громадських робіт; створення нових робочих місць;

адміністративно-організаційні – функціональне обстеження органів державної влади в регулюванні зайнятості населення; оцінка ефективності роботи центрів зайнятості; Єдина технологія надання соціальних послуг (ЄТНАСП) з використанням єдиної інформаційно-аналітичної системи служби зайнятості України (ЄІАС(.NET);

соціально-психологічні – моніторинги ринку праці та зайнятості населення; інтернет-портали пошуку роботи, пропозицій робочих місць та вакансій; висвітлення європейського досвіду регулювання ринку праці та можливостей його застосування в Україні.

Склад інструментарію законодавчо-правового механізму є достатнім, однак його стан потребує відповідного доопрацювання в напрямі формування досконалої правової бази державного регулювання зайнятості населення та забезпечення її реалізації.

Дієвість та ефективність адміністративно-організаційних механізмів державного регулювання зайнятості населення багато в чому визначаються технологіями, що використовуються державною службою зайнятості. Про це, зокрема, свідчить багаторічний досвід застосування центрами зайнятості України таких інноваційних технологій, як Єдина технологія надання соціальних послуг (ЄТНАСП) та Єдина інформаційно-аналітичної системи служби зайнятості України (ЄІАС(.NET)), які забезпечують надання високоякісних соціальних послуг населенню та роботодавцям за сучасними міжнародними стандартами.

На відміну від європейського законодавства, яке передбачає письмове інформування працівника про правила внутрішнього трудового розпорядку, положення щодо преміювання, винагороди за підсумками роботи за рік, домовленості щодо графіка відпусток тощо, в українському трудовому законодавстві такого обов'язку для роботодавця не передбачено. Юридична неоформленість трудових відносин в Україні фіксується більше ніж на половині підприємств, а це означає, що не всі постійні працівники підприємств захищені в правовому плані. Держава не може захистити трудові права працівників, якщо вони не зафіксовані документально.

Розвинуті трудові відносини неможливі без існування організацій, що виступають від імені найманих працівників і захищають їхні інтереси як соціальні амортизатори. Традиційно ними є професійні спілки – організації, що об'єднують пов'язаних спільними соціально-економічними інтересами працівників.

Сьогодні українські профспілки – єдина масова громадська організація, що залишилась у країні ще з радянських часів. У першу чергу це стосується Федерації профспілок України (ФПУ), яка за нормативними (статутними і програмними) документами вже істотно відрізняється від свого радянського попередника. Однак зміни, що пов'язані з “роздержавленням” профспілок, відбуваються дуже повільно.

Ефективна організація регулювання зайнятості потребує створення такого механізму, який відповідає сучасним вимогам стосовно забезпечення комплексного вирішення завдань, що постають перед службою зайнятості.

До основних проблем державного регулювання зайнятості населення можна віднести:

низькі стандарти праці, які спричиняють зниження економічної активності населення. Це посилює циклічне безробіття, а в поєднанні зі світовою кризою приходить безробіття інституційне;

зруйнування (з переходом до ринку) основ національної системи аналізу, оцінювання та прогнозування ринку праці, що було помилковим;

відмова від інструменту державного замовлення й розподілу спеціалістів на користь ринкових регуляторів попиту і пропозиції, що призвело до дисбалансу на ринку праці, відірваності системи освіти від реальних потреб національної економіки;

відмова від єдиної тарифної сітки, системи нормування праці, що призвело до втрати зв'язку заробітної плати з кінцевими результатами праці;

організаційна структура управління ринком праці, яка розрахована на поточне регулювання ситуацій і не передбачає прогнозування стану ринку праці, розробку стратегічних планів, аналіз та контроль їх виконання, поточне корегування, вивчення регіональних диспропорцій на ринку праці та формування політики трудової міжрегіональної міграції.

Першочерговими заходами державної політики зайнятості мають бути: запровадження системи довгострокових прогнозів попиту на робочу силу за професіями і формування за результатами прогнозування державного замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів; усунення непрозорості й тінізації трудових відносин; перегляд стандартів праці; формування українських профспілок як справжнього соціального інституту.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають можливість зробити низку висновків і рекомендацій, що мають теоретичне та практичне значення.

1. Досліджено, що механізм регулювання зайнятості населення як в умовах сталого економіки, так і в умовах нових викликів та суттєвих загроз економічному розвитку України є досить складним, оскільки він поєднує ринковий механізм саморегулювання процесів, які відбуваються на ринку праці, та систему заходів державного регулювання зайнятості.

Проведений аналіз найбільш відомих підходів до розвитку ринку праці та зайнятості населення, які знайшли поширення у світовому економічному середовищі, дає підстави стверджувати, що вони лише характеризують окремі елементи ринку праці, але не дають повної та адекватної картини механізму його функціонування, жодна концепція не може бути однозначно застосована при оцінюванні ринку праці та зайнятості населення в Україні.

2. Визначено, що регулювання рівня зайнятості є процесом свідомого, цілеспрямованого впливу держави на умови використання робочої сили за допомогою заходів економічного, адміністративного, законодавчого, організаційного та соціального плану. При цьому законодавчі й адміністративні заходи мають переважно регламентуючий характер, економічні, соціальні й організаційні – стимулюючий.

3. Важливою причиною наявності проблем у сфері зайнятості є недостатнє врахування у програмах

державного та регіонального рівнів особливостей розвитку регіонів.

Вирішальною мірою подолання означеної ситуації залежить від спроможності державної служби зайнятості та її регіональних структур використовувати адекватні нинішній ситуації методики діагностики стану зайнятості на ринках праці.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про зайнятість населення” // Відом. Верховної Ради України. – 1991. – №14.
2. Маршавін Ю.М. Державне регулювання зайнятості населення. Роль державної служби зайнятості в реалізації активної і пасивної політики зайнятості : наук.-метод. розробка – К. : ІПК ДСЗУ, 2007. – 31 с.
3. Вороненко О.В. Зайнятість населення: стан в Україні та методика його оцінки / О.В. Вороненко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Biznes/2009_1/2009/01/090123.pdf.
4. Жуков В.І. Трудові відносини на ринку праці в Україні / В.І. Жуков. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Rpzn/2009_2/09gvirpu.pdf.
5. Хома А.М. Інституційний механізм регулювання соціально-трудових відносин / А.М. Хома. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Rpzn/2009_2/09xamstv.pdf.
6. Денисенко М.П. Державне регулювання ринку праці в Україні / М.П. Денисенко // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 8–10.
7. Волкова О.В. Організаційно-економічний механізм регулювання ринку праці України: сутність, структура та напрями вдосконалення / О.В. Волкова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 1. – С. 144–150.
8. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості : навч. посіб. – К. : КНЕУ, 2003. – 252 с.

Стаття надійшла 02.07.2012 р.